

הלומד ע"מ לעשות

שיעור הרה"ג ר' אליהו (בר"ט) זילברמן שליט"א

מאחר שכולן ליבן לשמים, עשה אזנך שומעת, ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו.

הרי לפנינו הגדרה על צורת הלימוד הראוי, כשיש דעות חלוקות לפנינו.

ואמרו בסנהדרין ו: שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה, ת"ל ועמכם בדבר משפט, אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, ופירש"י: מה לי לצער הזה – שאם אטעה איענש, אין לו לדיין – לירא ולמנוע עצמו מן הדין, אלא מה שענינו רואות – לידון, ויתכוין להוציאו לצדקו ואמתו ושוב לא יענש.

וכן בב"ב קל: א"ל רבא לר"פ ור"ה בריה דר"י, כי אתי פסקא דדינא ידידי לקמייכו וחזיתות ביה פירכא, לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי, אי אית לי טעמא אמינא לכו, ואי לא הדרנא בי, לאחר מיתה לא מיקרע תקרעוהו, דאי הואי התם דילמא הוה אמינא לכו טעמא, ומיגמר נמי לא תגמרו מיניה, דאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות.

וזה כח הוראתו של חכם, לפי מה שענינו רואות, בין מראי ובין משיקול הדעת וזהו חכם שהורה, וחלה הוראתו כדין התורה.

ג) ומצינו הכרעות שאינם עפ"י דעתו של החכם, ואין לו הכרעה ואעפ"כ עשו חז"ל כללים בהוראה, הן בדברי התנאים (בעירובין מו:): ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה, ר' יהודה ור' יוסי וכו' ע"ש, וכן בדברי האמוראים מצינו כללים כרב באיסורי, כשמואל בדינא, כר"נ בדינא, הלכה כרבא לגבי אביי חוץ מיע"ל קג"ס, ר"א ורבינא – כדברי המיקל.

ויל"ע אי כללים אלו נקבעו עפ"י גדלותם וחכמתם הוכרע כמותם, או שהכריעו באופן פרטי כל המח' וכשעמדו למנין יצאו כללים אלו, יעוי' בקובץ שיעורים שדן בזה.

וכן מצינו כללים הלכה כדברי המיקל בעירוב, באבל, (וגם בזה דנו אם משום ספק דרבנן, או מטעם אחר, ונ"מ כשאנו מח' תנאים אלא אמוראים ופוסקים, כידוע).

וכן מצינו פעמים שלא הוכרע הלכה וקבעו דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, והיינו "שהכריעו שאין הכרעה".

וכן מצינו בדברי הברייא דקודם בת קול, הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה, ובלבד שלא יהיו חומרי דסתרי אהדי או קולי דסתרי אהדי.

ועוד כלל אחר אמרו (בע"ז ז): היו שנים א' מטמא וא' מטהר, א' אוסר וא' מתיר, אם היה א' מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל.

והדבר מובן שכללים אלו (או רובן לפחות) הם למי שאין לו הכרעה, דהיינו לחכם שאין לו הכרעה מדעתו, ואעפ"כ נתנו כללים להוראה.

ד) בענין הוראה מהש"ס, יש להקדים דברי הרמב"ם וז"ל: (פ"ב ממרים ה"א ובי') ב"ד הגדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין. ועמד אחריהן ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין, ה"ז סותר ודן כפי מה שיראה בעיניו. שנא' אל השופט אשר יהיה בימים ההם. אין אתה חייב ללכת אלא אחר ב"ד שבדור, ב"ד שגזרו גזירה או התקינו תקנה והנהיגו מנהג, ופשט כל הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהן ב"ד אחר ובקש לבטל

א) ידוע לכל כי חיבור התלמוד הנקרא "גמרא" ענינו לברר ולדייק ולפרש דברי התורה, עד המסקנא להלכה, ומדברי התנאים א"א להוציא הלכה, כמ"ש המורה הלכה מתוך משנתו ה"ה מבלי עולם, וכבר אמרו קרא ושנה ולא שימש ת"ח ה"ז ע"ה. ועל לימוד זה אמרו שגדול ממעשה שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואמרו אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות.

ואמרו כל העוסק בתורה לשמה וכו', שזוהי מעלה עליונה שזוכה לכל מאי דאמור רבנן בפרק קנין תורה, ושאר מקומות. ופירש הגר"א (באד"א דברים ובתקו"ז דף ב: ועוד) לשמה – היינו ע"מ לעשות.¹

ולהגדיר ענין חשוב זה, צריכין לעמוד על הגדר של הוראה מתוך הש"ס, כיצד מכריעין ומורין "הוראה", וזוהי סוגיא רחבה, לכל מי שנשאו ליבו לקיים מצות ת"ת כצורתה, עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואמנם שלמות מעלתה, זוכים רק מעטים כמאמרם אלף נכנסים וכו' ואחד יוצא להוראה, אבל בוודאי כל הנכנסים לשערי התלמוד פונים לתכלית זו, וישיגו לפי עמלם, וסייעתא דשמיא שבעזרתם, ונראה בעזה"י כמה פרטים בסוגיא זו.

והנה ראוי להקדים לכל הדברים כי הזהירות בהוראה היא מן החמורות, וכגודל המעלה כן גודל האחריות, ואמרו הגס ליבו בהוראה – שוטה רשע וגס רוח, והוי זהיר בתלמוד "ששגגתה עולה זדון", ומצינו שחכם אעפ"י שהיה לו הכרעה – ביטל דעתו ואמר כבר הורה זקן. ור' יוחנן אמר לר"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, והזהירו שיהא הדבר ברור לך כאחותך, ור"א כי אתי טריפתא לקמיה מכניף לכולהו טבחי דמתא מחסיא, כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא, ואמרו על עצמן כשיצאו לדין ולואי שתהא ביאה כיצאה, ועוד, לכן אין בדברים דלהלן ח"ו כוונה להקל ראש בהוראה, אלא להחמיר, וכבר אמרו לא עליך המלאכה לגמור וא"א בן חורין ליבטל ממנה.

ב) אמרו בחגיגה ג: דרשה דראב"ע, דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות, אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני לומד תורה מעתה, ת"ל ניתנו מרועה אחד, אל אחד נתן, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנא' וידבר א' את כל הדברים האלה, אף אתה עשה אזניך כאפרכסת לשמוע את דברי מטמאין ואת דברי מטהרין, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

ופירש"י: כולן אל אחד אמרן – אין לך מבני המחלוקת מביא ראיה מתורת אלוה אחר, אלא מתורת אלקינו, פרנס אחד אמרן – אין לך מבני המחלוקת מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על מרע"ה, עשה אזניך כאפרכסת –

¹ הערה בענין "לשמה", בס' נפש החיים ש"ד פירש עפ"י הרא"ש בנדרים, לשמה – לשם התורה להוסיף לקח ולפולל יעו"ש, לאפוקי ממצות ששם "לשמה" לשם פעלן, ולא לשם דבקות וכו'. ויש שהבינו מדבריו, שהלימוד צ"ל לשם "מצות לימוד" כלומר להבין ולחדש בתורה, ולעשות לה ציצים ופרחים, והוציאו תכלית דע"מ לעשות, מהגדרה זו. ונראה דא"ז כוונתו, אלא לשם התורה = היינו שהיא מורה דרך אין להתנהג לידע פרטי המצוות וחוקיהם היאך לקיימן, ובהמשך דבריו בפ"ו שם היאך מכל חלק בתורה אפשר ללמוד למעשה, וכן פירש דבריו בהדיא הגר"א חבר ז"ל, בביאור אור תורה על ספר מעלות התורה, בק"א בסוף הספר.

דברי הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזירה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהי גדול בחכמה ובמנין.

הרי שנקט הרמב"ם לדין המשנה פ"ק דעדויות, דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו עד שהיא וכו', הוא רק בגזירות ותקנות ומנהגים, אבל בפירושי התורה, אפי' ב"ד קטן ומאוחר, יכול לחלוק על ב"ד גדול ומוקדם.

ובכס"מ ביאר טעמו מדאשכחן תנאי בתראי דפליגי אתנאי קמאי, וכן אמוראי בתראי דפליגי אמוראי קמאי.

והקשה הכס"מ א"כ אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי, דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממשנה או ברייתא, וצריך לומר אנא דאמרי כי האי תנא ואי לא איתותב, ולהרמב"ם הרי ניתנה הרשות לחלוק, (ויש להוסיף דאינו רשות אלא חובה להורות כפי דעתם) ותירץ הכס"מ, שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו הדורות האחרונים שלא יחלקו על הראשונים, וכן עשו גם בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם לא ניתן רשות לחלוק עליו.

(ולעצם הנידון מ"ט א"א לחלוק על התלמוד, ידוע הויכוח בין הקו"ש לחזו"א, אם מצד ה"קבלה", או מצד מיעוט החכמה כנגדם, או מטעם שכתב הרמב"ם בהקדמתו למ"ת, שזה היה ב"ד אחרון שעמד על כל ישראל וקבלום עליהם משא"כ תקנות הגאונים) עכ"פ יהי איך שיהי, הנחה זאת מוסכמת על כל חכמי ישראל לדורותיו, דאין לחלוק על הש"ס.

(ה) והרשב"ם (בב"ב קל:) גבי הא דאמרו אין למדין הלכה מפי תלמוד, כתב דאין הכוונה לתלמוד בבלי, וז"ל אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראים ודאי סמכין, דכיוון שפסקום וכתבום ר' אשי ורבינא, שהם סוף הוראה, ודאי עליהו סמכין וכו', דהא קי"ל (בב"מ פו.) ר' אשי ורבינא סוף הוראה, ולמי נשאל עוד בשעת מעשה, אם לא נסמך על הלכות הפסוקות בגמ' כמו שסדרן ר' אשי, "הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה".

הרי שנקט דמאמר אגדה שנא' בספרא דאדם קדמאה, בפרק הפועלים דר"א ורבינא סוף הוראה, הוא "גדר הלכתי", ונחשבים סוף הוראה, ואין אדם רשאי לחדש דבר מעתה.

וכ"כ בבהגר"א (חו"מ סי' כ"ה סק"ו) על מש"כ הרמ"א דאם נראה לדין ולבני דורו מכח ראיות מוכרחות שאין הדין כמו שמוזכר בפוסקים, יכול לחלוק עליו, מאחר שאינו נזכר בגמרא, כתב הגר"א – דעל הגמ' אין רשות להוסיף ולא לגרוע, כ"ש לחלוק, כמ"ש בפי' הפועלים ר' אשי ורבינא סוף הוראה.

הרי דבריו ממש כדברי הרשב"ם הנ"ל, דהלכה גדולה למדנו ממאמרם בפי' הפועלים.

(ו) והרמב"ן בהקדמה למלחמות כתב וז"ל: ואתה המסתכל בספרי אל תאמר בלבבך כי כל תשובותי על הר"ר זרחיה ז"ל, כולן בעיני תשובות ניצחות ומכריחות אותך להודות בהן, וכו', כי יודע כל לומד תלמודינו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבוני התשבורות וניסיוני התכונה, אבל נשים כל מאודינו ודיינו מכל מחלוקת, בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות ונדחוק עליה השמועות, ונשים יתרון הכשיר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות, עם הסכמת השכל הנכון, וזאת תכלית כל יכלתינו, וכוונת כל חכם וירא אלוקים בחכמת הגמרא ע"ש עוד.

ובאמת שכח זה להכריע, על פי פשט הסוגיא, ומיעוט דוחקים, והסברא הישרה שהזכיר הרמב"ן, זהו חלק עיקרי בשימוש ת"ת, ללמוד כיצד ואיך וע"פ מה הכריעו.

(ז) ולענין אם יכול אדם לחלוק על קדמונים, לפי הנ"ל שהוראה היא מתוך הש"ס, הרא"ש בפ"ד בסנהדרין הביא

דברי הראב"ד שכי' דהחולק על פסק הגאון מטעם שנראה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפירושו גם זה טועה בדבר משנה, שאין לנו עתה לחלוק על דברי גאון מראיית דעתינו לפרש הענין בדרך אחר כדי שישתנה הדין מדברי הגאון, אם לא בקושיא מפורסמת וזהו דבר שאינו בנמצא, וכי הרא"ש ואני אומר ודאי כל מי שטעה בפסקי הגאונים ז"ל שלא שמע דבריהם, וכשנאמר לו פסק הגאונים ישרו בעיניו, טועה בדבר משנה, ולא מבעיא בפסקי הגאונים, אלא אפי' חכמים שבכל דור שאחריהם לאו קטלי קני באגמא נינהו וכו', אבל אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומביא ראיות לדבריו המקובלים לאנשי דורו (יש לדקדק בדבריו היטב עפ"י מה יכול לחלוק ודו"ק), יפתח בדורו כשמואל בדורו, אין לך אלא שופט אשר יהי' בימים ההם, ויכול לסתור דבריהם "כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס שסידר ר' אשי ורבינא אדם יכול לסתור ולבנות אפי' לחלוק על דברי הגאונים וכו'" ודעת הרא"ש הובא להלכה ברמ"א (חו"מ סי' כ"ה ס"א), ובהגר"א הנ"ל דבמקורו מהא דפרק הפועלים וכנ"ל.

(ח) ומעתה אחר שליבון ההלכה הוא מתוך הש"ס, לאיזו מטרה חיברו כל הפוסקים ספריהם.

והנה הרמב"ם כ' בהקדמתו למשנה תורה דילמד אדם תנ"ך וחיבור מ"ת, והבינו רבים דסגי בזה, והשיגו הראב"ד על כך, אמנם באגרת הרמב"ם לר' פנחס הדין שגי' השיגו על זה, השיבו: וכי אני ציויתי או עלתה על ליבי שאשרוף כל הספרים שנעשו לפני מפני חיבורי, והלא בפירוש אמרתי בתחילת חיבורי, שלא חיברתי אותו אלא מפני קוצר הרוח למי שאינו יכול לרדת לעומק התלמוד ולא יבין ממנו דרך האסור והמותר וכו'.

וכן לגבי ספר הטור ושו"ע, כ' התו"ט בהקדמתו למעדני יו"ט על ברכות, וז"ל: ואף הרב הגדול מהר"י קארו ז"ל, אשר השביר בר בספרו ב"י, ומתוכו עשה החיבור הנקרא ש"ע, לא נתכוין מעולם להורות מתוך ספרו חלילה, וחלילה מלחשוב עליו כזאת, ע"ש.

ולכאורה יפלא הלא כל ספריהם נכתבו דרך פסק ההלכה הברורה, שכן הם מורים, ומה הכוונה שלא נתכוין להורות מתוך ספרו.

אך הענין מתבאר היטב עפ"י מש"כ הגר"ח מוולוז'ין בהקדמתו לביאור הגר"א בשו"ע, שהחיבורים של פסקי הלכות, המה למי שקצרה ידו להבין ולהורות מתוך הש"ס, מה טובו ומה נעמו דבריהם, הלכות פסוקות וברורות, אמנם וכו' ולא זו היא הדרך הישרה למי שחננו ה' בינה לדלות ממעמקי דברי הש"ס אשר כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל נכלל בדבריהם הקדושים, וצדיקים ילכו ביושר דרכם להיות עיקר הוראותם מן הש"ס, ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים וכו', וכל מעיין בחיבור הזה אשר חיבר רבינו הגדול וכו' יראה שזו היא דרכו לעורר ולהזכיר בלימוד השו"ע את מקורו בש"ס עפ"י שיטותיו וכו'.

והיינו שעיקר הוראה למי שהגיע לכך הוא מתוך הש"ס, ודברי הפוסקים הם הוראה למעשה למי שאין בכוחו לדלות הוראה מן הש"ס, והם בגדר הוראת חכם לשואל שאין יודע הכרעה.

(ע"כ נתבארו יסודות לימוד התלמוד וכח ההוראה מתוכו, ובעה"י בשיעור נוסף יתבארו דברים נוספים בנידון, כגון: מנהג בהוראה, "הגיע להוראה" והוראה לעצמו, והוראה עפ"י "רוח רבו" שלא שמע מרבו, בל"נ).